

Striukov, Vasyl & Hromtseva, Olena (2019) Analiz klyuchovykh kompetentsiyi v profesiyniy osviti [Analysis of key competences in vocational education]. *Social development & Security*. 9(5), 94 – 109. DOI: <http://doi.org/10.33445/sds.2019.9.5.6>

Аналіз ключових компетенції в професійній освіті

Василь Стрюков *, Олена Громцева **

* Дніпровський Національний університет ім. Олесь Гончара, проспект Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49000, Україна, e-mail: far.ua@ukr.net
аспірант кафедри менеджменту та туристичного бізнесу.

** Дніпровський Національний університет ім. Олесь Гончара, проспект Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49000, Україна, e-mail: fufushka@meta.ua,
аспірантка кафедри менеджменту та туристичного бізнесу.

Article history:

Received: July, 2019

1st Revision: August, 2019

Accepted: October, 2019

УДК 338.147

професійні компетенції. З'ясовано, що вибір професії та формування професійних здібностей по справжньому є вдалим лише тоді, коли вони пов'язані з соціально-моральним вибором молоді людини. Виділено чотири види професійної компетентності: спеціальна, соціальна, особистісна та індивідуальна.

Ключові слова: менеджмент, професійна освіта, компетентнісний підхід, інтегрованій розвиток, управління компетенціями, економіко-організаційні механізми управління.

1. Постановка проблеми

1.1. Новизна дослідження.

В системі освіти формується інтелектуальний, культурний і духовний потенціал суспільства [15]. Освіта як результат є основою для вирішення соціально-економічних проблем суспільства, збереження і розвитку науки, культури, технології та промисловості. Метою професійної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного, компетентного, відповідального, що вільно володіє своєю професією і орієнтованого в суміжних областях діяльності, здатного до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності; задоволення потреб особистості в отриманні відповідної освіти [35].

Сучасні вимоги до випускника, які складаються під впливом ринку праці, прискорення темпів інформатизації середовища, вимагають зміни системи освіти, оскільки вона значно застаріла і не забезпечує формування якостей

випускника (ініціативність, інноваційність, мобільність, гнучкість, конструктивність тощо) [12; 9; 18; 35]. Отже, виховання соціально і професійно-активної особистості вимагає методів і форм роботи, які на даний момент відсутні або не в повній мірі використовуються в сучасних вищих навчальних закладах.

1.2. Аналіз останніх досліджень та публікацій

Формування професійної компетентності, у процесі навчання, майбутніх фахівців досліджувалася вченими в таких аспектах: робота з майбутніми фахівцями в технічних закладах (І. Васильєв, В. Гарєєв, Л. Костельна, С. Куликов), проблема вдосконалення організації навчального процесу взагалі (А. Алексюк, Б. Гольдшмидт, М. Гольдшмидт, В. Зінкевичус, А. Казановський, Л. Костельна, В. Плохій, О. Попович, Дж. Рассел, Л. Романішина, М. Чошанов, М. Шиян, Л. Юцявичене та інші).

На рубежі ХХ – поч. ХХІ ст. компетентність стала концептуальним орієнтиром і лягла в основу формування змісту освіти, її методів, критеріїв тощо. Спосіб розвитку цього утворення визначено як «компетентнісний підхід» [16]. Останній у системі вищої та загальної середньої освіти є предметом наукового дослідження багатьох українських і зарубіжних вчених, наприклад, Б. Вульфсона, Дж. Равена [34], М. Мескона [21], Л. Ващенко, І. Зимньої, Н. Кузьміної, В. Маслова, О. Овчарук, О. Локшиної, О. Пометун, Є. Огарєва, В. Первутинського, А. Хуторського та ін.

1.3. Постановка завдання

Метою статті є уточнення сутності професійної компетентності та розгляд ключових компетенцій, які формуються у студентів професійних навчальних закладів на основі аналізу особливостей їх формування та порівняння складників професійної компетенції майбутніх фахівців різних спеціальностей, зокрема педагогів та менеджерів. В дослідженні використано комплекс методів: вивчення та аналіз літературних джерел з проблеми дослідження, аналіз, узагальнення та систематизація теоретичних даних.

2. Виклад основного матеріалу

Сучасну професійну освіту можна розглядати як механізм управління розвитку конкурентоспроможної особистості, її індивідуальних можливостей, соціально-культурних, соціально-моральних, професійних якостей і здібностей, які потрібні майбутньому фахівцю для просування до професіоналізму. З огляду на це, сучасні вимоги до системи освіти, зокрема до професійної освіти, потребують розгляду та узагальнення змісту таких основних понять, як компетентність, компетенція, компетентнісний підхід. Динаміка сучасного технічного прогресу, розширення комунікативних каналів в сфері виробництва, освіти і науки супроводжується такими ж динамічними змінами потреб

суспільства в рівні і якості професіоналізму сучасних працівників, щодо молодих фахівців висувається цілий ряд вимог: вони повинні не лише мати достатньо високий рівень теоретичної та практичної підготовки, але бути соціально зрілою людиною, зберігати високу ефективність в умовах невизначеності та швидко адаптуватися до постійних змін умов середовища праці [2]. Кожен крок економічного розвитку країни супроводжується як появою нових професій, так і новими вимогами до вже відомих. Як стверджують соціологи, ніколи ще людство не відчувало таких глибоких і кардинальних змін у сфері праці, як нині. Старіння і відмирання давніх професій супроводжується появою нових, привабливих, престижних [33]. Тому професійне життя людини в сучасних умовах відрізняється високою динамічністю, пов'язаною з виникненням нових професій і значним ускладненням змісту праці в традиційних видах діяльності. Змінюється відношення до професії, значення трудової діяльності та її результатів [15] дане положення підкреслює необхідність нового методологічного підходу до професійної підготовки.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [30], в законах України «Про освіту» [31], «Про загальну середню освіту» [28], «Про вищу освіту» [27] наголошується, що основною метою є формування громадянина і професіонала, подальше підвищення якості освітніх послуг та рівня управління галуззю. Професійна освіта як складова системи національної освіти сьогодні набуває значення чинника соціально-економічного, інтелектуального й духовного розвитку суспільства, її провідними сутнісними ознаками стають безперервність набуття знань та компетентність як запорука саморозвитку особистості, формування конкурентоздатності впродовж життя.

Поняття «компетентності» є значно ширшим, ніж традиційна і зрозуміла тріада «знання-уміння-навички», і передбачає здатність фахівця використовувати в конкретній ситуації здобуті знання, набуті уміння, навчальний і життєвий досвід, оволодіння методами пошуку необхідної інформації, уміння її аналізувати, бачити проблеми і способи їх вирішення, самоефективність, а також розуміння необхідності навчатися впродовж усього життя [16]. Термін «компетентність» (від лат. *competence*) трактується як поняття, що розкриває аспекти поведінки людини, пов'язані з виконанням роботи, визначає основну характеристику особистості, яка досягла або здатна досягти високих результатів у діяльності [24]. Інші вчені визначають компетентність як достатній рівень професійних знань, умінь і навичок та сукупність особистісних можливостей і досвіду фахівця або як необхідні обсяг і рівень знань та досвіду в певному виді діяльності [3]. Поняття «професійна компетентність» увійшло в термінологію в 1980-ті роки з праць Ю. Бабанського [1] і вважалось складовою професіоналізму. З позицій системного підходу (Т. Браже, Н. Запрудський) професійна компетентність розуміється як певна система, що інтегрує знання, уміння, навички, професійно значущі якості особистості, яка забезпечує виконання особистих професійних зобов'язань [32]. «Професійна компетентність», на думку Л. Васильченко та І. Гришиної [4], визначається як якісна характеристика ступеня оволодіння особистістю професійною діяльністю й передбачає: усвідомлення своїх спонукань до такої

діяльності – потреб та інтересів, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, уявлень про свої соціальні ролі; оцінювання власних особистісних властивостей і якостей як майбутнього фахівця – професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей; регулювання на цій основі свого професійного становлення.

У своїй роботі «Ключові складові психологічної та професійної компетентності майбутнього економіста – педагога» Л. Вербицька зазначає про необхідність дотримання робочих понять, стосовно визначеної проблеми, «компетентність» та «компетенція», що пропонуються Єврокомісією в комплексі нормативних документів для розробки складових системи галузевих стандартів вищої освіти [14]:

1. Компетентність – інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника ВНЗ для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних галузях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду в певному виді діяльності.

2. Компетенція – включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати й розуміти), усвідомлення як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), усвідомлення як бути (цінності як невід’ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті).

3. Компетенція – предметна галузь у якій індивід добре обізнаний і в якій він проявляє готовність до виконання діяльності.

Виходячи з визначення термінів «компетентність» та «компетенція», запропонованих Єврокомісією в комплексі нормативних документів для розробки складових системи галузевих стандартів вищої освіти, ключовими словами є «результат підготовки», «необхідний обсяг і рівень знань» та «готовність до виконання діяльності». Ці поняття характерні для самостійної професійної діяльності будь якого фахівця. Згідно класифікації компетенцій, що пропонується Єврокомісією в комплексі нормативних документів для розробки складових системи галузевих стандартів вищої освіти [3], згідно з якими кожен фахівець має володіти такими компетенціями:

- професійні (загально-професійні та спеціалізовано-професійні);
- інструментальні;
- соціально-особистісні;
- загальнонаукові.

Наведені види компетенцій згідно з Комплексу нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти притаманні випускникові будь-якого вищого навчального закладу та визначають успішність професійної діяльності фахівця [6]. Компетенції, наведені в комплексі нормативних документів для розробки складових системи галузевих стандартів вищої освіти, безумовно носять узагальнений характер, і їх необхідно розглядати крізь призму конкретної професійної діяльності та конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня [38].

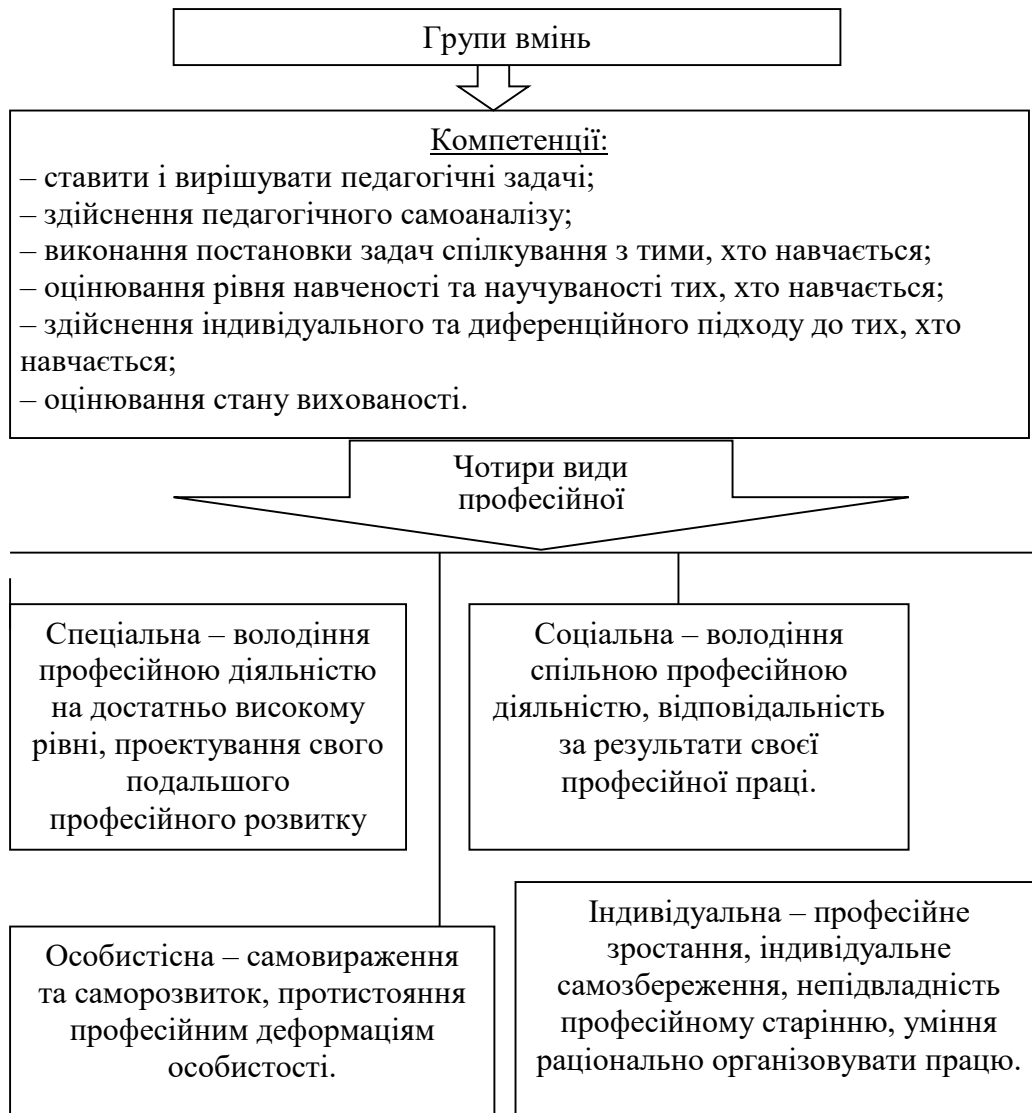
Дьяченко М. та Л. Кандилович перераховують такі напрями розвитку особистості студента як майбутнього фахівця:

- міцніє професійна спрямованість;
- розвиваються необхідні здібності;
- вдосконалюються, «професіоналізуються» психічні процеси, стани, досвід;
- збільшуються почуття обов'язку, відповідальність, професійна самостійність, індивідуальність студента, його життєва позиція;
- ростуть домагання студента в галузі своєї майбутньої професії;
- на основі інтенсивної передачі соціального професійного досвіду та формування необхідних якостей росте соціальна, духовна й моральна зрілість;
- збільшується вага самовиховання студента у формуванні якостей, досвіду, необхідних йому як майбутньому фахівцю;
- міцніє професійна самостійність і готовність до майбутньої практичної роботи [33].

На думку вчених М. Нечаєва та Г. Різницької формування професійної компетентності молодой людини полягає насамперед у розвитку в студента певних форм психічної діяльності, що дозволять йому у подальшому успішно вирішувати професійні завдання [32; 8]. Потрібно також формувати у студентів уміння управляти власними психічними станами, уміння розвивати у себе пам'ять, увагу, виховувати волю, характер та інше, тобто все те, що сприяє не лише їх зростанню як професіонала, але й як людини, яка прагне до самовдосконалення. Психологічна компетентність вважається однією з визначальних у структурі педагогічної діяльності. Під різними найменуваннями («розуміння учнів», «розуміння душевного стану іншого», «спостережливність» та ін.) вона входить до структури загальних педагогічних здібностей. Талановиті педагоги завжди відрізняються хорошим знанням психології вихованців. Недаремно у структурі базових елементів професійно-педагогічної компетентності педагога психологічним аспектам учені відводять визначальну роль.

Спираючись на групи вмій, якими, на думку А. Маркової [19], повинен володіти компетентний вчитель до професійних компетенцій педагогічного працівника можна віднести окремі компетенції, а також у своїх дослідженнях вона виділяє чотири види професійної компетентності (мал. 1).

Поняття «професійна компетентність» у психолого-педагогічній літературі та управління персоналом [26] (менеджмент галузі) трактується як: сукупність знань, умій і навичок, що визначають результативність праці; єдність теоретичної та практичної підготовки студентів; поєднання знань із професійно-значущими особистісними якостями; система знань та умій педагога та менеджера, що виявляється при вирішенні на практиці професійно-педагогічних завдань, управлінських завдань; система знань та умій, на основі яких формується творчий потенціал фахівця в окремій галузі та будується його діяльність [20]; вкладається такий зміст: це мотивована і реалізована у діяльності здатність особистості до ефективного, особистісно- та соціально-орієнтованого вирішення проблем галузі педагогіки, економіки і управління [13] (табл. 1).

Малюнок 1 – Компетенції педагогічного працівника та чотири види професійної компетентності

Джерело: розроблено авторами на підставі [19].

Проаналізувавши складові, рівень знань та умінь можна констатувати, що професійна компетентність педагогів та менеджерів майже не відрізняються. Рівень знань та умінь у менеджерів від середнього до високого залежить від ланки управління, займаної посади. Такі складові професійної компетентності як економічна у педагогів і педагогічна у менеджерів вітчизняними вченими не вивчались. Так на нашу думку вони мають бути бо менеджер він не тільки керує/управляє але і навчає своїх підлеглих тому це питання має бути розкрито.

Заслуговує на увагу концепція «інтегрованого розвитку компетентності», розроблена шведськими й американськими вченими (В. Чапанат, Г. Вайлер, Я. Лефстед). Розвиток компетентності спеціаліста тут пов'язується з інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних аспектів знань і вмінь. Професійна компетентність у контексті зазначеної концепції містить знання та вміння з різнобічних сфер життєдіяльності людини, що необхідні для формування вмінь здійснення діяльності творчого рівня [32; 38].

Аналіз складових професійної компетентності та рівень знань/умінь педагогів і менеджерів

Компетенція	Наявність складника		Рівень знань/умінь	
	педагоги	менеджери	педагоги	менеджери
Особистісно-індивідуальна	+	+	***	***
Предметно практична	+	+	***	**/**
Інформаційно-комп'ютерна	+	+	**/**	***
Управлінська/прийняття рішень	+	+	**	**/**
Економічна	-	+	**	**/**
Пізнавальна/самовдосконалення	+	+	***	***
Комунікативна	+	+	***	***
Педагогічна	+	-/+	***	**/**
Мотиваційно-вольова	+	+	**	***
Соціальна	+	+	***	**/**
Полікультурна (міждисциплінарна інтеграція)	+	+	***	**

Пояснення: + є; - нема; +/- може бути; * низький; ** середній; ***високий

Джерело: розроблена авторами на підставі [20; 13; 11; 26].

Як ми бачимо зміст професійної компетентності має складну, динамічну систему мотивів, особистісних помыслів і цілей, що постійно розвиваються. Вона містить індивідуально сформовані стратегії, засоби орієнтації у дійсності та способи вирішення завдань і включає, як зазначає С. Вишнякова, такі компоненти:

- компетентність діяльності, спілкування та саморозвитку особистості фахівця як основу всієї інтегральної компетентності;
- професійну творчість діяльності, що включає спрямованість на системний пошук засобів і прийомів вирішення проблем професійної діяльності;
- системне та модельне мислення як необхідну умову організації та здійснення управлінської праці у вирішенні складних нестандартних завдань;
- конкретно-предметні знання, що є підґрунтям формування компетентності;
- праксеологічну, рефлексивну та інформаційну обізнаність у вирішенні різних проблем професійної діяльності [25].

У процесі формування професійної компетентності молода людина проходить ряд ступенів (мал. 2):

Шлях до професійної майстерності починається з вибору спеціальності та навчального закладу де молода людина буде оволодівати знаннями. Вибір

спеціальності залежить від зовнішніх факторів – приклад батьків, знайомих, профорієнтація тощо.

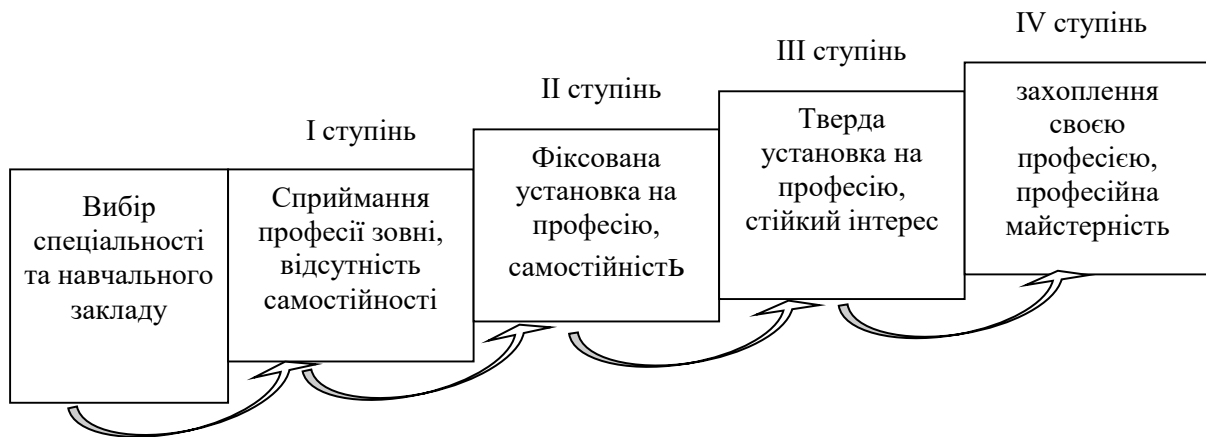

Рис. 2. Ступені формування професійної компетентності у студентів
Джерело: розроблено авторами на підставі [7].

I ступень або початкова ступень – сприйняття конкретної професії тільки зовні, маючи емоційний настрій та ситуативний інтерес. Немає самостійності та не проявляється ініціатива.

II ступень – фіксована установка на професію та більш стійкі інтереси до неї, проте його більш цікавлять практичні сторони навчального матеріалу, з'являються почуття впевненості в собі, самостійність, формується почуття відповідальності.

III ступень – тверда установка на професію, стійкий інтерес, виявляється захопленість як до практичної, так і до теоретичної сторін навчального матеріалу, йде самоствердження особистості через професійну роботу.

IV ступень – палке захоплення своєю професією, відмічається висока професійна майстерність та наявність особистому й суспільну значимість своєї професії [7].

За результатами психолого-педагогічних досліджень, проведених вітчизняними й зарубіжними вченими [6; 8; 23; 5], сутність поняття «професійна компетентність» включає насамперед такі профілі, як:

- поінформованість, обізнаність, авторитетність, набуті професійні знання і вміння; стан, що дозволяє діяти;
- наявність здатностей і вмінь для виконання певної функції;
- стійка здатність особистості здійснювати будь-яку діяльність на високому рівні;
- здатність, необхідна для виконання певних дій у конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціалізовані знання, специфічні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за свої дії;
- сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок), що належать до певного кола обов'язків у межах професії;
- вміння мобілізувати в конкретній ситуації набуті знання та досвід;
- основа для здійснення продуктивних дій;
- особистісна якість працівника, що виражається у стійкій здатності до виконання певних функцій, розв'язання проблем і прийняття відповідних рішень,

які визначаються відповідним видом професійних занять чи вимогами робочого місця;

– комплексна характеристика особистості, що виявляється в конкретній діяльності та включає знання, вміння, навички, здатності, досвід, мотивацію та особистісні особливості.

Натомість у зарубіжних джерелах [17; 10; 34] ключовими у визначенні поняття компетентність є успішність, робота, досягнення в роботі, поведінка, наприклад:

– знання, вміння, здібності та інші якості, необхідні для бажаної успішної професійної поведінки;

– навички та риси, потрібні працівнику для ефективного виконання роботи;

– поведінка, яку переважно демонструють успішні працівники, на відміну від менш успішних;

– знання, навички, здатності та інші характеристики, пов'язані із високими досягненнями в роботі;

– комплекс мотивів, рис, переконань і цінностей, яка містить також певні поведінкові показники та знання, індивідуальні характеристики, які можна виміряти та які наочно демонструють різницю між високим і низьким рівнями досягнень у роботі;

– характеристики, які відображають успішну поведінку на роботі;

– будь-які знання, навички або вміння, особистісні якості, які демонструються у поведінці та мають своїм результатом визначні досягнення в роботі.

Професійну компетентність не можна зрозуміти обмеживши її джерело лише внутрішнім світом особистості, активності її свідомості. Це багатовимірний і багато ступеневий процес, який можна розглядати під різними кутами зору. Професійна компетентність – частина соціального формування особистості. Вибір професії та формування професійних здібностей по справжньому вдалі тільки тоді, коли вони пов'язані з соціально-моральним вибором.

Професійну компетентність слід відрізнити від професіоналізму. Професіоналізм – сукупність досягнутих індивідом теоретичних знань, практичного досвіду і професійних навиків у визначеній поділом праці сфері людської діяльності. Професіоналізм як здатність людини до виконання доцільної діяльності, перетворюючої світ, не можна розуміти вузько – лише тільки з точки зору володіння певною майстерністю. Потрібен ширший підхід, який включав би духовно-моральні характеристики людини, без яких неможливе найбільш ефективне виконання професійної діяльності. Недарма у суспільній думці виникли такі поняття як професійна честь і гідність. Моральна суть людини набуває вияву у створюваних речах через майстерність. Остання поєднана з гідністю. І чим вища професійна майстерність людини, тим сильніше розвинуте в неї почуття гідності. Справжній професіоналізм також передбачає відповідальність працівника, формування інтелекту, що розуміють у даному випадку як здатність до вирішення нових завдань, здатність до отримання нового знання. Інтелектуальна культура, по-перше, передбачає, що для інтелектуальної діяльності необхідний певний запас знань. Особлива роль у необхідному, обов'язковому пласті знань відводиться саме професійним знанням [21; 36].

Отже, інтелектуальний розвиток включає в себе і професійну компетентність. Причому грань тут достатньо умовна. Оскільки творчість, вміння знаходити принципово нові рішення вимагають широкої ерудиції, володіння знаннями з різних галузей, то тут постає проблема відбору інформації. По-друге, важливим є наявність культури мислення, без якої не може сьогодні реалізувати себе жоден професіонал у будь-якій сфері діяльності.

Таким чином, професіоналізм пов'язаний і з освітою. Здатність людини до праці залежить від рівня і якості загальних і професійних знань. Саме ці показники визначають інтелектуальний потенціал робітників і спеціалістів. Знання законів розвитку природи і суспільства, широкий кругозір, який формується в людини з перших кроків її життя, але особливо в процесі освіти, створює основу творчості на виробництві, в усій суспільно-корисній діяльності.

3. Висновки і перспективи подальших досліджень

Ключові складові професійної компетентності мають вид, аналогічних структур, але мають суттєві відмінності, що обумовлюється тим, що окремі види діяльності включають в себе різну складову. Таким чином, компетентна, в окремій галузі, людина має певні знання та здібності, що надають їй можливість обґрунтовано судити про цю галузь й ефективно діяти в ній. Компетентність трактується як здатність особистості успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних знань, умінь і практичних навичок, ставлень і цінностей, поведінкових компонентів, усього того, що може мобілізувати особистість до активної дії.

Професійну компетентність слід розглядати як необхідний обсяг і рівень знань та досвіду з виду професійної діяльності, а професійна компетенція – це сукупність доступних для вимірювання чи оцінювання умінь, знань і навичок, набутих упродовж навчання і необхідних для виконання певного виду професійної діяльності. З огляду на це, компетентність є особистісною якістю працівника, що виявляється у стійкій здатності до виконання певних функцій, визначених видом професійних занять чи вимогами робочого місця.

Вершиною професійної майстерності як творчої самореалізації особистості є професіоналізм, який ми розуміємо як сукупність досягнутих індивідом теоретичних знань, практичного досвіду і професійних навиків у визначеній поділом праці сфері людської діяльності набутих упродовж трудової діяльності. Отже, компетентність і професіоналізм є головними чинниками реалізації індивіда.

В Україні здійснюється глибоке реформування національної системи освіти, відбувається постійна модернізація технологічних процесів виробництва в світлі цього подальші дослідження доцільно спрямувати на постійне оновлення і вдосконалення складових професійної компетентності. Формування переліку професійних компетентностей є необхідною умовою підготовки фахівців на сучасному етапі. Перспективи подальших наукових досліджень авторів

полягають в пошуку і оновленні економіко-організаційних механізмів управління компетенціями в професійній освіті.

Author details (in Russian)

Анализ ключевых компетенций в профессиональном образовании

Василий Стрюков *, Елена Громцева **

**Днепропетровский Национальный университет им. Олесь Гончара,
проспект Гагарина, 72, г. Днепр, 49000, Украина,
e-mail: far.ua@ukr.net,
аспирант кафедры менеджмента и туристического бизнеса.*

***Днепропетровский Национальный университет им. Олесь Гончара,
проспект Гагарина, 72, г. Днепр, 49000, Украина,
e-mail: fufushka@meta.ua,
аспирантка кафедры менеджмента и туристического бизнеса.*

Аннотация: Современное профессиональное образование рассматривается как механизм управления развития конкурентоспособной личности, ее индивидуальных возможностей, социально-культурных, социально-нравственных и профессиональных качеств и способностей, которые нужны будущему специалисту для продвижения к профессионализму. Целью статьи является рассмотрение ключевых компетенций, которые формируются у студентов профессиональных учебных заведений. В исследовании был использован комплекс методов: изучение и анализ литературных источников по проблеме исследования, анализ, обобщение и систематизация теоретических данных. В статье обобщено содержание таких понятий как «компетенция», «компетентность», «компетентностный подход», «профессиональная компетентность» и «профессионализм». Проведен анализ особенности формирования и сравнены составляющие профессиональной компетенции будущих специалистов различных специальностей (педагогов, менеджеров). В процессе систематизации теоретических данных групп умений, знаний и отдельных компетенций можно выделить четыре вида профессиональной компетентности – специальная, социальная, личностная и индивидуальная, причем составляющие профессиональной компетентности имеют аналогичную структуру, но существенно отличаются. Это обусловлено тем, что отдельные виды деятельности включают в себя различные составляющие элементы. Проанализированы пути формирования профессиональной компетентности студентов: от выбора специальности и учебного заведения к профессиональному мастерству. Результаты исследования позволили уточнить суть профессиональной компетентности – это интегрированное понятие, которое объединяет важнейшие профессиональные компетенции. Выбор профессии и формирования профессиональных способностей по-настоящему удачные только тогда, когда они связаны с социально-нравственным выбором молодого человека, и находит свое отражение в тексте статьи. В Украине осуществляется глубокое реформирование национальной системы образования и происходит постоянная модернизация технологических процессов производства. Учитывая это, дальнейшие исследования целесообразно направить на постоянное обновление и совершенствование составляющих элементов профессиональной компетентности. Формирование перечня профессиональных компетенций является необходимым условием подготовки специалистов на современном этапе. Перспективы дальнейших научных исследований авторов заключаются в поиске и обновлении экономико-организационных механизмов управления компетенциями в профессиональном образовании.

Ключевые слова: менеджмент, профессиональное образование, компетентностный подход, интегрированное развитие, управление компетенциями, экономико-организационные механизмы управления.

Author details (in English)

Analysis of key competences in vocational education

Vasyl Stryukov *, Olena Hromtseva **

**Oles Honchar Dnipro National University,
72, Gagarina av., Dnipro, 49000, Ukraine,
e-mail: fap.ua@ukr.net,
postgraduate student of the Management and Tourism Business Department.*

*** Oles Honchar Dnipro National University,
72, Gagarina av., 72, Dnipro, 49000, Ukraine,
e-mail: fufushka@meta.ua
Postgraduate student of the Management and Tourism Business Department.*

Abstract: Modern vocational education is considered as a mechanism for managing the development of a competitive personality, its individual capabilities, socio-cultural, socio-moral and professional qualities and abilities that the future specialist needs to advance to be professional. The purpose of the article is to review the key competencies which pursued in vocational educational institution students. The study used a set of methods: study and analysis of literary sources on the problem of research, analysis, generalization and systematization of theoretical data. The article summarizes the content of such concepts as «competence», «competency», «competence approach», «professional competence» and «professionalism». The peculiarities of forming and comparing the components of professional competence of future specialists of different specialties (teachers, managers) are analyzed. In the process of theoretical data of groups of skills, knowledge and individual competences systematization there are four types of professional competence – special, social, personal and individual, while the components of professional competence have a similar structure, but differ significantly. This is due to the fact that certain activities include different components. The way of formation of professional competence in students from choice of specialty and educational institution to professional skill is analyzed. The results of the study helped to clarify the essence of professional competence, which is an integrated concept that combines the most important professional competencies. The choice of a profession and the formation of professional abilities are only truly successful when they are connected with the social and moral choice of a young person, which is reflected in the text of the article. A deep reform of the national education system is underway in Ukraine and there is a constant modernization of technological production processes. Against this background, it is advisable to focus further research on the continuous updating and improvement of the components of professional competence. Formation of the list of professional competences is a prerequisite for the training of specialists at the present stage. Prospects for further scientific research of the authors are to find and update the economic and organizational mechanisms of competence management in vocational education.

Keywords: management, vocational education, competence approach, integrated development, competence management, economic and organizational management mechanisms.

Використана література

1. Бабанский, Ю. К. (1982). *Оптимизация учебно-воспитательного процесса 205 (методические основы)*. Москва: Просвещение.

2. Базаров, Т. Ю. Планирование карьеры. URL: http://www.aup.ru/books/m152/8_5.htm
3. Біляннн, Г. І. (2013). Профілі професійної компетентності управлінського персоналу закладів освіти. *Народна освіта*, 2. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=523
4. Васильченко, Л. В., Гришина, І. В. (20006). *Професійна компетентність керівника школи*. Харків: Основа.
5. Введенський, В. Н. (2003). Моделювання професійної компетентності педагога. *Педагогіка*, 10, 51-55.
6. Вербицька, Л. Ф. (2014). Ключові складові психологічної та професійної компетентності майбутнього економіста-педагога. *Вісник Національного університету оборони України*, 4, 174-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_4_32
7. Вишнякова, С. М. (1999). *Профессиональное образование: словарь: ключевые понятия, термины, актуальная лексика*. Москва: НМЦ СПО.
8. Горкуненко, П. В. (2010). Формування професійної компетентності викладача педагогічного вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації в контексті загальноєвропейської інтеграції. *Нова педагогічна думка*, 1. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_1/Gorkunen.pdf.
9. Гуманізація вищої освіти як засіб забезпечення її якості в Україні: методичні рекомендації / Воробйова, О., Гриценко, М., Луговий, В. [та ін.]. За ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: ІВО НАПН України, 2016.
10. Даниленко, Л. І. (2007). *Менеджмент інновацій в освіті*. Київ: Шкільний світ.
11. Жигір, В. (2011). Особливості професійної компетентності менеджерів освіти. *Молодь і ринок*, 5, 64-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_5_16
12. Забезпечення якості вищої освіти: європейські кращі практики для України [Автор. кол.: Г. Воскобойникова, М. Головянко, С. Гришко та ін.]; Упорядник: Тарас Добко. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktikidlya-ukrajini>
13. Кареліна, О. В. (2016). Сутність професійної компетентності фахівців бізнесу і управління // Тези доповідей VII Міжнародної науково-методичної конференції Форуму молодих економістів-кібернетиків «Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід», 21-22 жовтня 2016 року, 195-197. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/18447>
14. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Я. Я. Болюбаш, К. М. Лемківський, В. Л. Гуло [та ін.]; за заг. ред. В. Шинкарука. Київ: ПТЗО, 2008.
15. Кучерук, О. Я. Свідомий вибір професії як фактор успішної професійної кар'єри. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/7_2011/16.pdf
16. Линьова, І. О. (2010). Компетентнісний підхід в основі професійної підготовки сучасних керівників загальноосвітніх навчальних закладів до інноваційної діяльності. *Теорія та методика управління освітою*, 4. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/4/10lineia.pdf>
17. Луговий, В. І. (2016). Комунальні коледжі США: досвід для України. *Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України*, 2, 37-48.
18. Луговий, В. І., Слюсаренко, О. М., Таланова, Ж. В. (2015). Рейтинги і стандарти: рівні відліку та вектори підтримання якості. *Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис*. 3, Дод. 2. Темат. вип. «Європейська інтеграція вищої освіти України у контексті Болонського процесу», 35-40.
19. Маркова, А. К. (1990). Психологический анализ профессиональной компетентности учителя. *Советская педагогика*, 8, 82-88.
20. Маркова, А. К. (1996). *Психология профессионализма*. Москва: Международный гуманитарный фонд Знание.
21. Мескон, М., Альберт, М., Хедоури, Ф. (1997). *Основы менеджмента*. Москва: АНХ.
22. Міщенко, І. Б. Дидактичні умови формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх викладачів економіки в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2004.

23. Нікіреєв, Є. М. (2004). *Спрямованість особистості та методи її дослідження*. Воронеж: НПО «МОДЭК».
24. Олійник, В. В., Даниленко, Л. І. (2003). Професійне зростання педагогічних працівників: організаційно-педагогічний аспект. *Методист*, 3, 2-5.
25. Організація педагогічної та науково-асистентської практики (освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр») / Укл.: М. І. Соловей, Є. С. Спіцин, Н. Ф. Бориско [та ін.]. Київ: Ленвіт, 2007.
26. Пелешко, Л. В. (2016). Формування професійної компетентності з менеджменту. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*, 3, 97-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2016_3_21
27. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
28. Про загальну середню освіту: Закон України від 13 трав. 1999 р. № 651-XIV. URL: <https://zakon.help/law/651-XIV/>
29. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лист. 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
30. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 чер. 2013 р. № 344/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
31. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
32. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 1 січ. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>
33. Пухлій В., Ткаченко В. Вибір професії і проблема зайнятості молоді. URL: <http://www.personal.in.ua/article.phpida=599>
34. Равен, Дж. (2002). *Компетентність в сучасному суспільстві*. Москва: Коґі-то-Центр.
35. Слюсаренко, О. М. (2015). *Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації*. Київ: Пріоритети.
36. Сорочан, Т. М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005.
37. *Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)* (2015). Київ: ТОВ «ЦС».
38. Чаплак, М., Котова, С. (2010). Сучасні тенденції формування професійної компетентності майбутніх педагогів. *Современные вопросы мировой науки*. URL: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Pedagogica/58932.doc.htm

References

1. Babanskiy, YU. K. (1982). Optimizatsiya uchebno-vospitatelnogo protsessa 205 (metodicheskiye osnovy). Moskva: Prosveshcheniye. [in Russian]
2. Bazarov, T. YU. Planirovaniye karyery. URL: http://www.aup.ru/books/m152/8_5.htm [in Russian]
3. Bilyanin, H. I. (2013). Profili profesinyoyi kompetentnosti upravlinskoho personalu zakladiv osvity. *Narodna osvita*, 2. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=523 [in Ukrainian]
4. Vasylychenko, L. V., Hryshyna, I. V. (2006). Profesiyina kompetentnist kerivnyka shkoly. Kharkiv: Osnova. [in Ukrainian]
5. Vvedenskyu, V. N. (2003). Modelyuvannya profesinyoyi kompetentnosti pedahoha. *Pedahohika*, 10, 51-55. [in Ukrainian]

6. Verbytska, L. F. (2014). Klyuchovi skladovi psykholohichnoyi ta profesiynoyi kompetentnosti maybutnoho ekonomista-pedahoha. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 4, 174-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_4_32 [in Ukrainian]
7. Vishnyakova, S. M. (1999). *Professionalnoye obrazovaniye: slovar: klyuchevyye ponyatiya, terminy, aktualnaya leksika*. Moskva: NMTS SPO. [in Russian]
8. Horkunenko, P. V. (2010). Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti vykladacha pedahohichnoho vyshchoho navchalnoho zakladu I–II rivniv akredytatsiyi v konteksti zahalnoyevropeyskoyi intehratsiyi. *Nova pedahohichna dumka*, 1. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_1/Gorkunen.pdf. [in Ukrainian]
9. Humanizatsiya vyshchoyi osvity yak zasib zabezpechennya yiyi yakosti v Ukraini: metodychni rekomendatsiyi / Vorobyova, O., Hrytsenko, M., Luhovyy, V. [ta in.]. Za red. V. Luhovoho, ZH. Talanovoyi. Kyiv: IVO NAPN Ukrainy, 2016. [in Ukrainian]
10. Danylenko, L. I. (2007). *Menedzhment innovatsiy v osviti*. Kyiv: Shkilnyy svit. [in Ukrainian]
11. Zhyhir, V. (2011). Osoblyvosti profesiynoyi kompetentnosti menedzheriv osvity. *Molod i rynek*, 5, 64-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_5_16 [in Ukrainian]
12. *Zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity: yevropeyski krashchi praktyky dlya Ukrainy* [Avtor. kol.: H. Voskoboynkova, M. Holovyanko, S. Hryshko ta in.]; Uporyadnyk: Taras Dobko. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktikidlya-ukrajini> [in Ukrainian]
13. Karelina, O. V. (2016). Sutnist profesiynoyi kompetentnosti fakhivtsiv biznesu i upravlinnya // *Tezy dopovidey VII Mizhnarodnoyi naukovy-metodychnoyi konferentsiyi Forumu molodykh ekonomistiv-kibernetykiv «Modelyuvannya ekonomiky: problemy, tendentsiyi, dosvid»*, 21-22 zhovtnya 2016 roku, 195-197. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/18447> [in Ukrainian]
14. *Kompleks normatyvnykh dokumentiv dlya rozroblennya skladovykh systemy haluzevykh standartiv vyshchoyi osvity* / YA. YA. Bolyubash, K. M. Lemkivskyy, V. L. Hulo [ta in.]; za zah. red. V. Shynkaruka. Kyiv: PTZO, 2008. [in Ukrainian]
15. Kucheruk, O. YA. Svidomyy vybir profesiyi yak faktor uspishnoyi profesiynoyi karyery. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/7_2011/16.pdf [in Ukrainian]
16. Lynova, I. O. (2010). Kompetentnisnyy pidkhid v osnovi profesiynoyi pidhotovky suchasnykh kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv do innovatsiyynoyi diyalnosti. *Teoriya ta metodyka upravlinnya osvitoju*, 4. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/4/10lineia.pdf> [in Ukrainian]
17. Luhovyy, V. I. (2016). Komunalni koledzhi SSHA: dosvid dlya Ukrainy. *Pedahohika i psykholohiya*. *Visn. NAPN Ukrainy*, 2, 37-48. [in Ukrainian]
18. Luhovyy, V. I., Slyusarenko, O. M., Talanova, ZH. V. (2015). Reytynhy i standarty: rivni vidliku ta vektory pidtrymannya yakosti. *Vyshcha osvita Ukrainy: Teoretychnyy ta naukovy-metodychnyy chasopys*. 3, Dod. 2. Temat. vyp. «Yevropeyska intehratsiya vyshchoyi osvity Ukrainy u konteksti Bolonskoho protsesu», 35-40. [in Ukrainian]
19. Markova, A. K. (1990). *Psikhologicheskiy analiz professionalnoy kompetentnosti uchitelya*. *Sovetskaya pedagogika*, 8, 82-88. [in Russian]
20. Markova, A. K. (1996). *Psikhologiya professionalizma*. Moskva: Mezhdunarodnyy gumanitarnyy fond Znaniye. [in Russian]
21. Meskon, M., Albert, M., Khedouri, F. (1997). *Osnovy menedzhmenta*. Moskva: ANKH. [in Russian]
22. Mishchenko, I. B. *Dydaktychni umovy formuvannya psykholoho-pedahohichnoyi kompetentnosti maybutnikh vykladachiv ekonomiky v protsesi profesiynoyi pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04*. Kyiv, 2004. [in Ukrainian]
23. Nikireyev, YE. M. (2004). *Spryamovanist osobystosti ta metody yiyi doslidzhennya*. Voronezh: NPO «MODEK». [in Ukrainian]
24. Oliynyk, V. V., Danylenko, L. I. (2003). Profesiynne zrostannya pedahohichnykh pratsivnykiv: orhanizatsiyno-pedahohichnyy aspekt. *Methodyst*, 3, 2-5. [in Ukrainian]

25. Orhanizatsiya pedahohichnoyi ta naukovo-asystentskoyi praktyky (osvitno-kvalifikatsiynyy riven «mahistr») / Ukl.: M. I. Solovey, YE. S. Spitsyn, N. F. Borysko [ta in.]. Kyiv: Lenvit, 2007. [in Ukrainian]
26. Peleshko, L. V. (2016). Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti z menedzhmentu. Naukovi zapysky [Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholya]. Psykholoho-pedahohichni nauky, 3, 97-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2016_3_21 [in Ukrainian]
27. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 1 lyp. 2014 r. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian]
28. Pro zahalnu serednyu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 13 trav. 1999 r. № 651-XIV. URL: <https://zakon.help/law/651-XIV/> [in Ukrainian]
29. Pro zatverdzhennya Natsionalnoyi ramky kvalifikatsiy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 lyst. 2011 r. № 1341. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> [in Ukrainian]
30. Pro natsionalnu stratehiyu rozvytku osvity v Ukrayini na period do 2021 roku: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 25 cher. 2013 r. № 344/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian]
31. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 5 ver. 2017 r. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian]
32. Pro profesiynu (profesiyno-tekhnichnu) osvitu: Zakon Ukrayiny vid 1 sich. 2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian]
33. Pukhliy V., Tkachenko V. Vybir profesiyi i problema zaynyatosti molodi. URL: <http://www.personal.in.ua/article.phpida=599> [in Ukrainian]
34. Raven, Dzh. (2002). Kompetentnost v sovremennom obshchestve. Moskva: Kogi-to-Tsentr. [in Russian]
35. Slyusarenko, O. M. (2015). Rozvytok nayvyshchoho universytetskoho potentsialu v umovakh hlobalizatsiyi. Kyiv: Priorytety. [in Ukrainian]
36. Sorochan, T. M. Rozvytok profesionalizmu upravlinskoyi diyalnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u systemi pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Luhanskyy natsionalnyy pedahohichnyy un-t im. Tarasa Shevchenka. Luhansk, 2005. [in Ukrainian]
37. Standarty i rekomendatsiyi shchodo zabezpechennya yakosti v Yevropeyskomu prostori vyshchoyi osvity (ESG) (2015). Kyiv: TOV «TSS». [in Ukrainian]
38. Chaplak, M., Kotova, S. (2010). Suchasni tendentsiyi formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh pedahohiv. Sovremennye voprosy myrovoy nauky. URL: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Pedagogica/58932.doc.htm [in Ukrainian]

© 2019 by the authors; Social development & Security, Ukrainian. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CCBY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).